

afféle szigetnek a mocskos áradatban, amelyre — végső válaszként és állásfoglalásként — vissza lehet menekülni, mint azt maga Varga János is teszi, purifikáló, igazságtevő próbálkozásai után.

A regénynek kétségkívül nagy értékei vannak: adatokban, figurákban gazdag, összefoglaló értékű dokumentációja Benes rossz emlékü sovíniszta-kapitalista polgári

demokráciájának. Alakjait élesen, találóan jellemzi, szellemesen és érdekesen ír, de adós marad a főszereplők mélyebb megrajzolásával, egy velejég hazug államalakulat ellentmondásainak valóban elmélyített, a tragikus összecsapásig kiélezett emberi konfliktusokban való megmutatásával.

VAJTAI ISTVÁN

Oláh Gábor: Debreceni zendülők

Válogatott elbeszélések. Debrecen, 1955

Újjáéledt vidéki könyvkiadásunk alig egyéves múlt után máris komoly eredményeket ért el. Szeged, Debrecen és Pécs részben a haladó hagyományok ápolásával, részben a ma élő írók műveinek kiadásával bebizonyították, hogy komoly bázisai a magyar művelődésnek.

Régi adósságot törlesztett most Debrecen is, amikor az Alföldi-Magvető kiadta szülöttének, az Ady-nemzedék nagy ismeretlenének, az 1942-ben elhalt Oláh Gábornak válogatott elbeszéléseit. Oláh Gábor életében sem tartozott a népszerű írók közé, vidéken élt, nem csatlakozott semmilyen irodalmi csoporthoz, legtöbb könyv saját kiadásában jelent meg pár száz példányban, de sok műve maradt kéziratban is. Pedig színes és gazdag nyelvű, igen sokoldalú, lobogó fantáziájú, de világnézetileg problematikus író volt, akinek java műveiből korának tévelygései és eredményei is visszatűnkröződnek. Pesten töltött egyetemi éveit után visszazuhant a sivár, perspektívátlan vidéki környezetbe s családtalanul élve, álmai és könyvei világába zárkózva írta vegyes értékű művei rengetegét.

Oláh Gábort főleg lírikusként értékelte kevésszámú híve és barátja, köztük Juhász Gyula is, akivel nemcsak a vidéki magány vállalásában volt rokon, hanem abban a szándékában is, hogy egyszerre akart hagyományörző és modern, népi-magyar és európai lenni. Kétségtelen, hogy a Juhász Gyula művészete egészében sokkal haladóbb és időtállóbb s az ő művére tragikus élete ütötte a hitelesség bélyegét. Oláh lírájában a csillogó formái és nyelvi bravurok mögött sokszor nincs lényeges eszmei mondanivaló.

De Oláh Gábor nemcsak a lírában volt tehetséges. Nincsen olyan műfaj, amelyben ne kísérletezett volna, több-kevesebb sikerrel. Elbeszélései, melyek nagyrésze

régi hírlapokban látott napvilágot, vagy meg se jelent, arról tanúskodnak, hogy Debrecen írójában is megvoltak mindazok az adottságok, melyek haladó és értékes művek alkotásához szükségesek. Nyelve a debreceni népnyelvből eredt, de benne érezzük Csokonai édes ízeit, Arany balladás tömörségét, Petőfi merész szárnyalását és saját korszaká, a XX. század első évtizedeinek modern szimbolikáját, olykor a retorikus pátoszt is. A lírában: szertelenül csapongó fantáziáját az elbeszélés műfaji törvényei miatt is kénytelen korlátok közé szorítani s a zárt, kerek szerkezetű, egyszálú meséjű, érdekes elbeszélések nem válnak aránytalanokká, mint a nagyszabásúnak tervezett, de ritkán sikerült regénykísérletei.

Az igen változatos tematikájú 32 elbeszélést tárgyuk szerint három főbb csoportba oszthatjuk. Az elsőbe tartoznak az író családját és közvetlen környezetét megelevenítő, sokszor reálisan megrajzolt életképek: az apjáról szóló *Bakó Mihály-ciklus* sötét történetei, *A rettentő baba*, *A három istentől az egy istenig* és más, hasonló milőben játszódó elbeszélések. Ezek a jellegzetesen debreceni történetek azt bizonyítják, hogy írójuk épp olyan jól ismerte városa félpaszt-félproletár embereinek búját-bajját, nyelvét és eszjárását, akár Móra és Tömörkény a szegedieket. Nagyszerű alakot teremtett meg Bakó Mihályban, a vad indulatú, örökké békétlen fiákeresben, vagy Köblősnében, a rettentő bábában, aki mint egy paraszti Niobe siratja és gyászolja háborúban elesett egyetlen fiát. Ezeknek az elbeszéléseknek drámaisága és szenvedélyessége olykor Móricz legjobb lapjaira emlékeztet.

A második témakörbe a magyar nemzet sorsát egy-egy tragikus jelenetben megvillantó vagy szatirikusan gúnyoló

elbeszéléseket sorolhatjuk. Háború-ellenessége bátran és leplezetlenül nyilatkozik meg a *Hazajött a honvéd* és a *Keresztelkedés* megrendítő soraiban, Habsburg-gyűlölete pedig *A trónörökös* és a *Két temető* című szatíráiban. Külön ki kell emelnünk ezek közül az 1914-ben keletkezett *A délibábok városá-t*, mely azt mutatja meg, hogyan buktatják el a város akkori szüklátőkörü civis urai egy zseniális mérnök nagyszabású tervét, aki a Tisza vizét Debrecenen akarja keresztülvezetni hajózható csatornán. Mintha a napjainkban megépülő Keleti Főcsatornát álmodta volna meg az író, akiről azt tartották egyes kritikussai, hogy nincs érzéke az élet realitásaihoz!

Végül a harmadik csoportba tartoznak az író fantáziáját mindig izgató »zseni-probléma« különféle variánsai, melyek-

ben Oláh Gábor esztétizmusa legjobban megmutatkozik.

Ezek a szép elbeszélések bizonyára felkeltik a szélesebbkörű érdeklődést Oláh Gábor egyéb kiadatlan munkái iránt is, s ki lehet majd jelölni az író megérdemelt helyét irodalmunk történetében és egyre növekvő olvasóink táborában.

A kötet Durkó Mátyás gondos szerkesztésében jelent meg s az ő tollából való Oláh Gábor részletes életrajza és műveinek találó jellemzése is. Külön értéket adnak az ízlésesen kiállított kötetnek Móré Mihály fiatal debreceni művész mélyen átértett illusztrációi, valamint Oláh Gábor kezeirésának és Ady, Móricz, Kosztolányi, Tóth Árpád és Juhász Gyula Oláh Gáborhoz intézett leveleinek hasonmásai.

TÓTH ENDRE

Egy ismertetés margójára

A Tiszatáj legutóbbi számában Benkő László a »Tükör« rovatban ismertette a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadásában megjelent Acta Universitatis Szegediensis Sectio Philologica (Nyelv és Irodalom) I. számát. Csodálkozva olvastam Benkő Lászlónak az én dolgozatomat (Velcsov Mártonné: Megjegyzések a Nyelvtörténeti Szótár néhány adatához) ismertető sorait: »A kötet nyelvészeti munkáinak sorát Velcsov Mártonnénak inkább adatközlés jellegű cikke: A Nyelvtörténeti Szótár néhány adatához fűzött megjegyzése zárja le. A szerző által is nem bizonyító erejűnek jelzett adatok tömeges felsorakoztatása helyett meggyőzőbb lett volna, ha más forrásokból (nemcsak egy, hanem több kódexből) idéz a tételét alátámasztó példákat.« (Tiszatáj, 1956. ápr. 118. l.) Benkő Lászlónak ezek a sorai dolgozatom céljának félreértéséről tanúskodnak. Ezért szükséges, hogy néhány sorban tisztazzam dolgozatom jellegét és módszerét.

Az a »tétel«, amelyet a bíráló szerint több kódexünk megvizsgálásával és az azokból idézett adatokkal jobban alátámaszthatam volna, a következő: a NySz. következetlenül, össze-vissza közli a *von* és *vonsz* címszó alá tartozó példákat. Sok olyan példa került a *von* cikkbe, amelyik a *vonsz* alá tartoznék, mert annak valamilyen származéka. Több adat

önmagáért beszél, ezeket mind felsoroltam a dolgozatban pontosan idézve a NySz.-t. Vannak azonban olyan példák is, amelyek első pillantásra akármelyik címszó alá kerülhettek volna, mert mindkét igénél egybeesnek, mint pl. az *igenevek*. Ezek hovatartozását csak úgy lehet eldönteni, ha azt a nyelvelméinket vonjuk kérdőre, amelyből az idézet való; összegyűjtjük az illető igének minden alakját, s ezen adatok alapján döntjük el azt az immár történeti alaktani kérdést, hogy az -sz praesensképzősök mintájára ragozta-e a nyelvelmé írója igénket vagy sem. Eszerint tartozik az idézett példa a NySz. egyik vagy másik címszó alá. Hangsúlyozom — dolgozatomban is világosan megfogalmaztam —, hogy minden ragozott igealakot és minden származékot meg kell vizsgálni. Ilyen módszerrel ellenőriztem a NySz.-nak a Jordánszky kódexből vett idézetét, melyet a *von* cikkben találunk (»Vonvan tellyes hallal az halooth«... Jordk. 601.) Valamennyi adat összegyűjtése után teljes biztonsággal megállapítható, hogy a kódexíró az igének -sz képzős változatát ismerte, beszélte és alkalmazta, tehát ennek — nem pedig a *von* igének — ige-neve az idézett *vonván* igénév; a NySz. a példát rossz helyen közli.

Ennek kétségtelenné tételére soroltam fel ugyanazon kódexnek *önmagukban* ugyan nem bizonyítható értékű, de a